

Karolina Mazur

 <https://orcid.org/0000-0001-8551-9239>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

 <https://doi.org/10.15633/9788383700755.11>

Prawa i obowiązki duchownego w kanonicznym postępowaniu karnym

Kanoniczny proces karny został uregulowany zarówno w kodeksie Pio-Benedyktyńskim¹ (kan. 1933–1959 KPK z 1917 roku), jak i Jana Pawła II² (kan. 1717–1731 KPK z 1983 roku). Obejmuje on dochodzenie wstępne (kan. 1717–1719 KPK z 1983 roku) oraz postępowanie zasadnicze, przewidując tryb karno-administracyjny i karno-sądowy (kan. 1720–1728 KPK z 1983 roku)³. W nieuregulowanych kwestiach

-
- 1 *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), „Acta Apostolicae Sedis” 9 (1917), pars II, s. 1–593 (dalej: KPK z 1917 roku).
 - 2 *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983), pars II, s. 1–317; tekst polski: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku, Pallottinum, Poznań 2022 (dalej: KPK z 1983 roku).
 - 3 K. Mazur, *Dochodzenie wstępne w sprawie duchownych podejrzanych o popełnienie przestępstwa przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu z nieletnim*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 31 (2021), nr 34, <https://doi.org/10.32077/>

prawodawca kościelny odsyła do odpowiedniego stosowania przepisów o procesie w ogólności oraz o zwyczajnym procesie spornym, z zastosowaniem szczególnych przepisów dotyczących spraw, które dotyczą dobra publicznego, chyba że sprzeciwia się temu natura rzeczy (kan. 1728 § 1 KPK z 1983 roku). W dochodzeniu wstępnym sprawcę uznaje się za podejrzanego, natomiast od momentu wniesienia aktu oskarżenia do wydania prawomocnego rozstrzygnięcia w sprawie – za oskarżonego⁴.

Wykorzystanie seksualne duchownych wobec małoletnich to jedno z najpoważniejszych przestępstw przeciwko obyczajom⁵, dlatego też prawodawca kościelny wydał normy specjalne regulujące sposób procedowania w tych sprawach: *motu proprio Vos estis lux mundi*⁶ i *Vademecum*⁷. Dykasteria Nauki Wiary posiada kompetencję do osądzania przestępstw nadużyć seksualnych duchownych wobec

skp.2021.34.1-8, s. 127; A.G. Miziński, *Strony w kanonicznym procesie karno-sądowym według aktualnych przepisów kościoła łacińskiego*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 3 (2010), s. 126.

- 4 K. Mazur, *Dochodzenie wstępne...*, dz. cyt., s. 127; A. G. Miziński, *Strony w kanonicznym procesie...*, s. 131.
- 5 Francesco, *Rescriptum ex audientia SS.MI: Rescritto del Santo Padre Francesco con cui si introducono alcune modifiche alle Normae de gravioribus delictis* (03.12.2019), <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/>; <https://bollettino/pubblico/2019/12/17/1010/02063.html> (dostęp: 18.06.2024). Por. Francis, *Rescriptum ex audientia SS.MI: Rescriptum of the Holy Father Francis to approve the Norms on delicts reserved to the Congregation for the Doctrine of the Faith* (11.10.2021), <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2021/12/07/211207c.html> (dostęp: 18.06.2024) (dalej: SST).
- 6 Francesco, *Lettera apostolica in forma di „motu proprio” del sommo pontefice Francesco „Vos estis lux mundi”* (07.05.2019), https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html (dostęp: 18.06.2024); tekst polski: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, dz. cyt., s. 46–56.
- 7 Congregazione per la Dottrina della Fede, *Vademecum su alcuni punti di procedura nel trattamento dei casi di abuso sessuale di minori commessi da chierici* (05.06.2022), https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/ddf/rc_ddf_doc_20220605_vademecum-casi-abuso-2-0_pl.html (dostęp: 15.06.2023) (dalej: *Vademecum*).

małoletnich (art. 8 SST), dlatego zobowiązała konferencje biskupów do opracowania norm partykularnych regulujących sposób procedowania w tych sprawach⁸. W odpowiedzi na ten apel Konferencja Episkopatu Polski opracowała wytyczne określające zasady przeprowadzenia kanonicznego dochodzenia wstępnego, w szczególności zakres czynności podejmowanych na tym etapie postępowania⁹.

1. Prawo obrony jako podstawowe prawo każdego wiernego

Prawodawca kościelny przypomina wiernym o prawie do dochodzenia swoich praw w Kościele i możliwości podjęcia obrony na forum kościelnym (kan. 221 § 1 KPK z 1983 roku). To podstawowe prawo przysługujące wszystkim wiernym ma charakter konstytucyjny¹⁰, jego realizacja determinuje status prawny podejrzanego lub oskarżonego¹¹. Każdy wierny, przeciwko któremu prowadzone jest kanoniczne postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich

8 Congregazione per la Dottrina Della Fede, *Lettera circolare per aiutare le conferenze episcopali nel preparare linee Guida per il trattamento dei casi di abuso sessuale nei confronti di minori da parte di chierici* (03.05.2011); tekst polski: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, s. 35–42 (dalej: Okólnik KNW).

9 Tekst przyjęty na mocy uchwały nr 13/366/2014 Konferencji Episkopatu Polski z 8 października 2014 roku został dwukrotnie znowelizowany: 6 czerwca 2017 roku i 8 października 2019 roku. Konferencja Episkopatu Polski, Uchwała nr 14/384/2019 Konferencji Episkopatu Polski w sprawie nowelizacji Wytycznych dotyczących wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia (08.10.2019), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2019, nr 31, s. 259–70.

10 H. Stawniak, *Prawo do obrony w procesie kanonicznym (refleksje na kanwie przemówienia Jana Pawła II do Roty Rzymskiej w dniu 26.01.1989 roku)*, „Prawo Kanoniczne” 33 (1990), nr 1–2, s. 144.

11 M. Paulińska, *Prawo do obrony w procesie karnym na tle regulacji prawa międzynarodowego*, „Palestra” 9 (2021), s. 21; S. Łupiński, *Pozycja prawna podejrzanego podczas dochodzenia wstępnego*, „Studia Teologiczne” 11 (1993), s. 212.

fazach procesu, poczynając od dochodzenia wstępnego, poprzez fazę instrukcyjną oraz decyzyjną, aż do wydania prawomocnego rozstrzygnięcia w sprawie.

Źródeł tego uprawnienia można doszukać się w prawie człowieka do ochrony godności osobowej¹², które zostało zagwarantowane zarówno przez prawo świeckie¹³, jak i międzynarodowe¹⁴. Wszyscy

12 A. G. Miziński, *Prawo wiernych do obrony w procesie kanonicznym*, Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie 2 (2009), s. 77.

13 Art. 42 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483, (dalej: Konstytucja RP): „Każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu”. Art. 6 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 1997 nr 89, poz. 555 ze zm.: „Oskarżonemu przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, o czym należy go pouczyć”.

14 Art. 14 ust. 3 lit. b i d–e *Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych* z dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. 1977 Nr 38, poz. 167 (dalej: MPPO): „Każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo, na zasadach pełnej równości, co najmniej do następujących gwarancji: dysponowania odpowiednim czasem i możliwościami w celu przygotowania obrony i porozumienia się z obrońcą przez siebie wybranym (lit. b); obecności na rozprawie, bronięcia się osobiście lub przez obrońcę przez siebie wybranego; do otrzymania informacji, jeżeli nie posiada obrońcy, o istnieniu powyższego prawa oraz posiadania obrońcy wyznaczonego dla niej w każdym przypadku, kiedy interesy sprawiedliwości tego wymagają, bez ponoszenia kosztów obrony w przypadkach, kiedy oskarżony nie posiada dostatecznych środków na ich pokrycie (lit. d); przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia i zapewnienia obecności i przesłuchania świadków obrony na tych samych warunkach, co świadków oskarżenia (lit. e)”. Art. 6 ust. 3 lit. b-d *Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* z dnia 4 listopada 1950 r., Dz.U. 1993 Nr 61, poz. 284 (dalej: EKPCz): „Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do: posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony (lit. b); bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości (lit. c); przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia (lit. d)”.

ludzie, niezależnie od popełnionych czynów, mają prawo oczekiwać poszanowania i ochrony swoich praw¹⁵. Zakres prawa do obrony wyznaczają uprawnienia przewidziane w obowiązującym kodeksie prawa kanonicznego, a do najważniejszych z nich należy zaliczyć prawo do: ustosunkowania się do oskarżenia oraz do zgromadzonych dowodów (kan. 1720, 1° KPK z 1983 roku), składania wyjaśnień (nr 53 *Vademecum*, kan. 1530 KPK z 1983 roku), inicjatywy dowodowej, dostępu do zgromadzonych dowodów i możliwości przygotowania obrony (kan. 1598 § 1 KPK z 1983 roku), ustanowienia obrońcy z wyboru lub z urzędu (kan. 1481 § 2 w związku z kan. 1723 § 1 i § 2 KPK z 1983 roku), podjęcia obrony osobistej (kan. 1481 § 1 KPK z 1983 roku) oraz udziału w czynnościach procesowych i prawo do zaskarżania decyzji¹⁶.

Właściwe stosowanie prawa wobec wiernych wezwanych przed sąd, w tym także prawa do obrony, uwydatnia i pośrednio zaznacza prawodawca w kan. 221 § 2 KPK z 1983 roku, przypominając o zasadzie sądenia według norm stosowanych ze słusnością¹⁷. Wymóg zachowania słusności nakłada na sędziego obowiązek uwzględnienia wszelkich okoliczności przemawiających zarówno na korzyść, jak i niekorzyść stron, w tym także tych nieprzewidzianych w przepisach¹⁸. Prawo wiernych do obrony swoich praw na forum kościelnym znajduje dopełnienie w kanonie stanowiącym o wadliwości wyroku sądownego. Wśród przyczyn powodujących nieważność nieusuwalną wyroku wymienia się odmówienie prawa do obrony (kan. 1620, 7° KPK z 1983 roku). Procedowanie sprzeczne z tym prawem może

15 A. G. Miziński, *Prawo wiernych do obrony...*, dz. cyt., s. 77.

16 H. Stawniak, *Prawo do obrony...*, dz. cyt., s. 142; J. Llobell, *Il giusto processo penale nella Chiesa e gli interventi (recenti) della Santa Sede*, „Archivio Giuridico” 232 (2010) nr 3, s. 310; A. Romanko, *Prawo do obrony w kanonicznym procesie karno-administracyjnym. Zarys problematyki*, „Teka Komisji Prawniczej PAN. Oddział w Lublinie” 11 (2018) nr 2, s. 368; P. Wiliński, P. Karlik, *Treść prawa do obrony*, [w:] *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 1, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1056–1060.

17 H. Stawniak, *Prawo do obrony...*, dz. cyt., s. 142.

18 A. G. Miziński, *Prawo wiernych do obrony...*, dz. cyt., s. 78.

również prowadzić do złamania zasady nienaruszalności uprawnienia do obrony (kan. 1598 § 1 KPK z 1983 roku)¹⁹.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że w kodeksie Pio-Benedyktyńskim nie przewidziano norm ustanawiających prawo wiernego do obrony. W katalogu przyczyn wadliwości wyroku również nie wskazano naruszenia tego uprawnienia²⁰. Nie oznacza to, że prawo do obrony nie było w tym czasie stosowane, gdyż doktryna kanonistyczna zwracała uwagę na skutki prawne pozbawienia strony tego uprawnienia (w szczególności na zaistnienie nieważności nieusuwalnej wyroku)²¹.

Prawo do obrony powinno być realizowane zgodnie z pozytywnymi normami prawa. Służy temu kościelna procedura sądowa, oparta na dążeniu do poznania prawdy obiektywnej (kan. 1608 KPK z 1983 roku). Pierwszym podmiotem odpowiedzialnym za jej poszukiwanie jest sędzia kościelny, jednak konieczna jest także współpraca wszystkich osób tworzących sąd i świadczących mu pomoc (kan. 1454 KPK z 1983 roku)²².

Reasumując powyższe, należy wskazać, że prawo do obrony stanowi jedno z fundamentalnych praw każdego wiernego (duchownego, członka instytutu życia konsekrowanego, stowarzyszeń życia apostołskiego oraz świeckiego), które zostało zagwarantowane przez prawodawstwo kościelne. Właściwe jego stosowanie zapewnia ochronę tego uprawnienia i rodzi komplementarne prawa i obowiązki, o których mowa w poniższych rozważaniach.

19 A. G. Miziński, *Prawo wiernych do obrony...*, dz. cyt., s. 79.

20 H. Stawniak, *Prawo do obrony...*, dz. cyt., s. 142–143; A. G. Miziński, *Prawo wiernych do obrony...*, dz. cyt., s. 79.

21 H. Stawniak, *Prawo do obrony...*, dz. cyt., s. 143; A. G. Miziński, *Prawo wiernych do obrony...*, dz. cyt., s. 79.

22 H. Stawniak, *Prawo do obrony...*, dz. cyt., s. 143–144; A. G. Miziński, *Prawo wiernych do obrony...*, dz. cyt., s. 80.

2. Realizacja prawa do obrony w kanonicznym procesie karnym

Prawo do obrony (kan. 221 § 1 KPK z 1983 roku) wraz z zasadą domniemania niewinności (kan. 1321 § 1 KPK z 1983 roku) zapewnia istnienie „równości broni” w kościelnym procesie karnym, czyli przesłankę konieczną do zaistnienia zasady kontrydiktoryjności. Realizacja prawa do obrony to nie tylko stosowanie odpowiednich przepisów prawnych, lecz także konieczność zapewnienia właściwych warunków, aby przyznane uprawnienia mogły być skutecznie realizowane²³.

Prawodawca wyróżnia obronę materialną (osobistą obronę przed oskarżeniem) oraz obronę formalną (realizowaną za pośrednictwem obrońcy oskarżonego)²⁴. Prawo do obrony osobistej stanowi fundament prawa do obrony, ponieważ przyznaje podejrzanemu i oskarżonemu uprawnienie do własnego, indywidualnego działania w procesie toczącym się przed sądem kościelnym (kan. 1481 § 1 KPK z 1983 roku). Stanowi to istotny moment przesądzający o tym, że zarówno podejrzany, jak i oskarżony jest podmiotem, a nie przedmiotem postępowania, w przeciwieństwie do średniowiecznych procesów karnych, w których stosowano procesy inkwizycyjne²⁵. Podejrzany i oskarżony występują w kościelnym procesie karnym jako strony, dzięki czemu możliwe jest zapewnienie im „równości broni” oraz wypełnienie przesłanek zasady kontrydiktoryjności.

Obrona formalna stanowi drugą formę obrony²⁶. Głównym założeniem prawa do posiadania obrońcy i korzystania z jego wsparcia jest zapewnienie podejrzanemu i oskarżonemu kompetentnej oraz niezbędnej pomocy w skutecznym realizowaniu przysługujących

23 J. Matan, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym oraz formy jej realizacji*, „Roczniki Administracji i Prawa” 9 (2009), s. 96.

24 J. Matan, *Zasada prawa do obrony...*, dz. cyt., s. 99.

25 J. Matan, *Zasada prawa do obrony...*, dz. cyt., s. 100.

26 J. Matan, *Zasada prawa do obrony...*, dz. cyt., s. 103.

im praw, gdyż wiedza na temat przepisów kanonicznego prawa materialnego i procesowego oraz umiejętności oskarżonego mogą czasami okazać się niewystarczające. Prowadzący kanoniczny proces karny oraz osoby tworzące sąd kościelny mają styczność na co dzień z prawem procesowym i materialnym, dlatego zyskują naturalną, wynikającą z doświadczenia zawodowego, przewagę nad podejrzanym i oskarżonym.

Podstawowym zadaniem obrońcy jest udzielanie oskarżonemu pomocy w odpieraniu zarzutów i czuwanie nad tym, by jego uprawnienia procesowe nie zostały naruszone²⁷. Do jego dalszych zadań należy także dążenie do zachowania równowagi między stanowiskiem oskarżonego a stanowiskiem oskarżyciela (promotora sprawiedliwości), gdyż ten ostatni mógłby uzyskać nadmierną przewagę nad oskarżonym. Podczas dochodzenia wstępnego obrońca stanowi skuteczny instrument kontroli prawidłowości postępowania, a w dalszych etapach do jego obowiązków należy czuwanie nad tym, czy zostały przeprowadzone wszystkie czynności procesowe przewidziane w przepisach prawnych. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że obrona formalna pozostaje częścią obrony materialnej. Obrona materialna zmierza do ustalenia prawdy obiektywnej (kan. 1608 KPK z 1983 roku) poprzez czynności obronne podejmowane na korzyść podejrzanego i oskarżonego²⁸.

W trakcie kanonicznego procesu karnego duchownemu przysługuje prawo do ochrony dobrego imienia (kan. 1717 § 2 KPK z 1983 roku), wizerunku, sfery prywatnej i poufności jego danych osobowych (art. 5 § 2 *Vox estis lux mundi*). Prowadzący kanoniczny proces karny winien gromadzić materiał dowodowy w sprawie, który miałby stanowić podstawę do wniesienia aktu oskarżenia lub wydania dekretu o wszczęciu procesu karno-administracyjnego.

27 J. Matan, *Zasada prawa do obrony...*, dz. cyt., s. 104.

28 J. Matan, *Zasada prawa do obrony...*, dz. cyt., s. 105–106.

Czuwa także, aby podejrzany nie poniósł negatywnych skutków związanych z toczącym się kanonicznym procesem karnym do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy²⁹. Prawodawca kościelny obejmuje ochroną podejrzanego i oskarżonego przed wyrządzeniem szkody, stygmatyzacją w społeczeństwie, retorsjami³⁰ oraz dyskryminacją (nr 44 *Vademecum*)³¹.

Każda publiczna wzmianka o sprawie skierowanej przeciwko konkretnej osobie stygmatyzuje ją w społeczeństwie³², prowadząc do wzrostu zgorszenia wśród wiernych, dlatego należy objąć duchownego ochroną przed rozpowszechnianiem jego danych osobowych. Biorąc to pod uwagę, prawodawca kościelny wprowadził przestępstwo zniesławienia (kan. 1390 § 2 KPK z 1983 roku) i przewidział możliwość pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności odszkodowawczej (kan. 1390 § 3 KPK z 1983 roku). Prawodawca polski przewiduje możliwość wytoczenia powództwa cywilnego o naruszenie dóbr osobistych³³, wprowadza przestępstwo zniesławienia (art. 212 kk) do polskiego kodeksu karnego³⁴ i określa zasady prowadzenia relacji prasowych w świeckich postępowaniach sądowych³⁵.

29 S. Łupiński, *Pozycja prawna podejrzanego...*, dz. cyt., s. 212 i 221.

30 J. Kluza, *Znieważenie w polskim prawie karnym. Przestępstwo z art. 216 kk w perspektywie funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości ze szczególnym uwzględnieniem orzecznictwa*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 20 (2017) nr 35, s. 65.

31 P. Skonieczny, *Pojęcie dobrego imienia (bona fama) w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku Jana Pawła II na podstawie kan. 220*, „Prawo Kanoniczne” 52 (2009) nr 1–2, s. 80–81.

32 S. Waltoś, *Zasada domniemania niewinności a środki masowego przekazu*, „Studia Iuridica” 33 (1997), s. 228.

33 Art. 23 i 24 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. 1964 Nr 16, poz. 93 z późn. zm.

34 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997 Nr 88, poz. 553 z późn. zm. (dalej: kk).

35 Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe, Dz.U. 1984 Nr 5, poz. 24 z późn. zm. (dalej: u.p.p.). Prawodawca świecki wprowadził zakaz wypowiedania w prasie opinii co do rozstrzygnięcia w postępowaniu sądowym przed wydaniem orzeczenia w I instancji (art. 13 ust. 1 u.p.p.) czy publikowania w prasie wizerunku i innych danych osobowych osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze

Duchowny, którego dobre imię zostało naruszone cudzym działaniem, może dochodzić swych praw zarówno na drodze procesu cywilnego, jak i karnego, jednak nic nie stoi na przeszkodzie, by skończył z obu tych możliwości jednocześnie³⁶. Gdyby podejrzenia nie zostały potwierdzone, należy uczynić wszystko, aby zostało przywrócone jego dobre imię, które ucierpiało na skutek bezpodstawnego oskarżenia³⁷.

Duchownego należy uznawać za niewinnego, dopóki coś przeciwnego nie zostanie udowodnione³⁸. Domniemanie niewinności to naturalne i podstawowe prawo każdego człowieka. Stanowi gwarancję, która musi być ustanowiona w każdym systemie prawnym, ponieważ jest to prawo wynikające z samej godności osoby ludzkiej³⁹. Ta zasada procesowa jest zagwarantowana także przez prawo świeckie⁴⁰

lub sądowe (art. 13 ust. 2 u.p.p.). Właściwy prokurator lub sąd może zezwolić – ze względu na ważny interes społeczny – na ujawnienie wizerunku i innych danych osobowych osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe (art. 13 ust. 4 u.p.p.). „Na postanowienie w przedmiocie ujawnienia wizerunku i innych danych osobowych osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe przysługuje zażalenie. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozpoznaje sąd rejonowy, w którego okręgu toczy się postępowanie. Postanowienie wydane w toku postępowania przygotowawczego staje się wykonalne z chwilą uprawomocnienia” (art. 13 ust. 5 u.p.p.).

36 A. Sydor-Zielińska, *Odpowiedzialność prawna za rozpowszechnianie faktów o osobie w Kodeksie cywilnym i Kodeksie karnym. Porównanie*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2 (2012) nr 3, s. 69.

37 Kan. 1321 § 1 KPK z 1983 roku; nr I pkt d ppkt 3 Okólnika KNW, n. 9 i art. 8 ust. 2 Aneksu nr 2 wytycznych Konferencji Episkopatu Polski.

38 Art. 12 § 7 *Vox estis lux mundi*; nr I pkt d ppkt 3 Okólnika KNW, n. 9 i wstęp do Aneksu nr 2 wytycznych Konferencji Episkopatu Polski.

39 J. Zajadło, *Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” (1989), z. 2, s. 105.

40 Art. 42 ust. 3 Konstytucji RP: „Każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu”. Art. 5 § 1 kpk: „Oskarżonego uważa się za niewinnego, dopóki wina jego nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem”.

i prawo międzynarodowe⁴¹. Domniemanie niewinności obowiązuje do momentu skazania oskarżonego, czyli wydania prawomocnego wyroku bądź dekretu pozasądowego stwierdzającego winę oskarżonego i wymierzającego mu karę, środek karny lub pokutę, wskutek czego sprawa przechodzi w stan rzeczy osądzonej (kan. 1641 KPK z 1983 roku)⁴². Respektując powyższą zasadę, prawodawca kościelny postanowił, że biskup diecezjalny winien zapewnić duchownemu godne i słuszne utrzymanie⁴³. Należy go także traktować z godnością i szacunkiem, zapewnić mu i osobom jemu najbliższym odpowiednią pomoc duchową, medyczną, terapeutyczną i psychologiczną⁴⁴.

41 Art. 6 § 2 EKPCz: „Każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą”. Art. 48 ust. 1 *Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej* z dnia 7 grudnia 2000 r., Dz.Urz. UE C 326/02 z 2012: „Każdego oskarżonego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona zgodnie z prawem”. Art. 14 ust. 2 MPPPO: „Każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo być uważana za niewinną aż do udowodnienia jej winy zgodnie z ustawą”. Art. 11 ust. 1 *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* z dnia 10 grudnia 1948 roku (M. Zubik, *Wybór dokumentów prawa międzynarodowego dotyczących praw człowieka*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2008, s. 11–16): „Każdy człowiek oskarżony o popełnienie przestępstwa ma prawo, aby uznawano go za niewinnego dopóty, dopóki nie udowodni mu się winy zgodnie z prawem podczas publicznego procesu, w którym zapewniono mu wszystkie konieczne środki obrony”.

42 K. Mazur, *Prawo podejrzanego i oskarżonego do obrony w sprawach o wykorzystanie seksualne małoletniego lub osoby używającej rozumu w ograniczonym zakresie*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 32 (2022) nr 35, s. 117, <https://doi.org/10.32084/bskp.4422>.

43 Kan. 281 § 1 w związku z kan. 384 KPK z 1983 roku, nr III pkt f Okólnika KNW.

44 Kościelne prawodawstwo powszechne zapewnia jedynie pokrzywdzonemu i osobom wspomniane wyżej uprawnienia. Szerzej por. art. 5 § 1 *Vox estis lux mundi*, nr 55 *Vademecum*, n. III pkt c Okólnika KNW, art. 5 ust. 1 *Aneksu nr 1* wytycznych Konferencji Episkopatu Polski.

3. Prawa i obowiązki duchownego w trakcie dochodzenia wstępnego

Dochodzenie wstępne inicjowane jest przez ordynariusza po otrzymaniu co najmniej prawdopodobnej wiadomości o przestępstwie (kan. 1717 § 1 KPK z 1983 roku). Może je prowadzić samodzielnie lub przez inną odpowiednią osobę w celu zbadania okoliczności faktycznych i prawnych sprawy oraz poczytalności sprawcy, czyli elementów istotnych składających się na przestępstwo kanoniczne⁴⁵.

Po wszczęciu dochodzenia wstępnego (kan. 1719 KPK z 1983 roku) należy poinformować podejrzanego o rozpoczęciu procesu karnego⁴⁶, w szczególności o przestępstwie, które mu się zarzuca⁴⁷, wraz z jego opisem, czyli wskazaniem miejsca zdarzenia, osoby pokrzywdzonej i okoliczności sprawy (nr 105 *Vademecum*). Należy także pouczyć duchownego o uprawnieniach, którymi dysponuje w tej fazie procesu, czyli: (1) przypomnieć, że postępowanie kanoniczne ma charakter wewnętrzkościelny⁴⁸; (2) poinformować o konieczności powiadomienia świeckich organów ścigania o przestępstwie⁴⁹

45 K. Mazur, *Dochodzenie wstępne...*, dz. cyt., s. 130–132; S. Łupiński, *Pozycja prawna podejrzanego...*, dz. cyt., s. 212–221; F. Ramos, *La investigación previa en el Código de Derecho Canónico* (CIC, cann. 1717–1719), [w:] „*Iustitia et iudicium*”. *Studi di diritto matrimoniale e processuale canonico in onore di Antoni Stankiewicz*, t. 4: *Studi di diritto processuale*, ed. J. Kowal, J. Llobell, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2010, s. 2114.

46 Nr 52 *Vademecum*, art. 12 § 8 *Vox estis lux mundi*, n. III pkt e Okólnika KNW, wstęp do Aneksu 2 wytycznych Konferencji Episkopatu Polski, art. 6 pkt 1 w związku z art. 7 ust. 1 pkt 3 Aneksu 2 wytycznych Konferencji Episkopatu Polski.

47 Nr 52 *Vademecum*, art. 12 § 8 *Vox estis lux mundi*, n. III pkt e Okólnika KNW, wstęp do Aneksu 2 wytycznych Konferencji Episkopatu Polski, art. 6 pkt 1 w związku z art. 7 ust. 1 pkt 3 Aneksu 2 wytycznych Konferencji Episkopatu Polski.

48 Prawodawca partykularny informuje o tym fakcie wyłącznie pokrzywdzonego (art. 5 ust. 2 pkt 3 Aneksu nr 2 wytycznych Konferencji Episkopatu Polski).

49 Prawodawca partykularny informuje o tym fakcie wyłącznie pokrzywdzonego (art. 5 ust. 2 pkt 2 Aneksu nr 2 wytycznych Konferencji Episkopatu Polski).

(wstęp do wytycznych Konferencji Episkopatu Polski⁵⁰) na zasadach określonych w kodeksie postępowania karnego⁵¹ (art. 304 § 1 KPK); (3) przypomnieć o możliwości złożenia prośby o zwolnienie ze wszystkich obowiązków związanych ze stanem duchownym (nr 157 *Vademecum*), (4) zapewnić, że przysługuje mu prawo do ochrony jego dobrego imienia (kan. 1717 § 2 KPK z 1983 roku), (5) poinformować o możliwości poznania danych osobowych osoby oskarżającej o popełnienie przestępstwa, jeśli nadużycie seksualne jest powiązane z przestępstwem przeciwko świętości sakramentu pokuty (nr 102 *Vademecum* w związku z art. 4 § 2 SST)⁵².

Prowadzący dochodzenie wstępne powinien wręczyć podejrzanemu dokument, w którym wyszczególniono jego uprawnienia w trakcie dochodzenia wstępnego wraz z podstawami prawnymi, które powinien on własnoręcznie podpisać z zachowaniem kan. 1473 KPK z 1983 roku. Dokument ten powinien zostać włączony do akt dochodzenia wstępnego⁵³. To rozwiązanie prawne chroni prowadzącego dochodzenie przed ewentualnym zarzutem naruszenia prawa do obrony, który mógłby prowadzić do nieważności postępowania (kan. 1620, 7° KPK z 1983 roku).

Pokrzywdzonego należy także poinformować, kto będzie prowadził dochodzenie wstępne (nr 40 *Vademecum*) oraz kto będzie uczestniczył w tej fazie procesu (promotor sprawiedliwości, notariusz, biegły)⁵⁴, aby mógłłożyć prośbę o wyłączenie którejkolwiek z tych osób w przypadku zaistnienia jednej z okoliczności

50 Na podstawie art. 240 kk, każdy, mając wiarygodną wiadomość o usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego, określonego w art. 197 § 3 lub 4 kk, art. 198 kk, art. 200 kk, ma obowiązek zawiadomienia świeckich organów ścigania. Niewypełnienie takiego obowiązku jest zagrożone karą pozbawienia wolności do lat trzech.

51 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 1997 nr 89, poz. 555 ze zm.

52 K. Mazur, *Dochodzenie wstępne...*, dz. cyt., s. 134.

53 K. Mazur, *Dochodzenie wstępne...*, dz. cyt., s. 137–138; K. Mazur, *Prawo podejrzanego i oskarżonego...*, dz. cyt., s. 115.

54 K. Mazur, *Prawo podejrzanego i oskarżonego...*, dz. cyt., s. 110.

przewidzianych w kan. 1448 KPK z 1983 roku (kan. 1449 § 1 KPK z 1983 roku).

Podczas dochodzenia wstępnego należy przeprowadzić rozmowę z duchownym⁵⁵, aby mógł ustosunkować się do wysuwanych przeciwko niemu oskarżeń, o ile ta czynność nie zagrozi wyjaśnieniu okoliczności sprawy (nr 53 *Vademecum*) i nie utrudni pracy dochodzeniowo-śledczej świeckich organów ścigania. Przed przesłuchaniem należy pouczyć podejrzanego o prawie do odmowy składania zeznań (kan. 1728 § 2 w związku z kan. 1321 § 1 KPK z 1983 roku) oraz o obowiązku zachowania tajemnicy spowiedzi (kan. 983 i 984 KPK z 1983 rok). Podczas przesłuchania należy ustalić wszelkie okoliczności faktyczne i prawne sprawy, dlatego w tej czynności winien uczestniczyć obrońca podejrzanego (jeśli został przez niego wyznaczony), promotor sprawiedliwości (jeśli został mianowany w tej fazie procesu⁵⁶) oraz notariusz (jako protokolant⁵⁷). Protokół winien być podpisany przez przesłuchującego, duchownego i pozostałe osoby uczestniczące w rozmowie.

Podejrzany powinien mieć możliwość wglądu do akt dochodzenia wstępnego, aby zweryfikować, czy prawidłowo przeprowadzono instrukcję dowodową, oraz zgłosić ewentualne uwagi. Prawodawca kościelny wprowadza narzędzia, które można zastosować podczas tej fazy procesu i dzięki którym można wyeliminować ryzyko mataczenia w sprawie⁵⁸: ograniczenie dostępu do niektórych akt zgod-

55 Ks. Stanisław Łupiński uważa, że rozmowa winna być przeprowadzona po zakończeniu dochodzenia wstępnego, gdyż wcześniejsze przeprowadzenie tej czynności mogłoby doprowadzić do próby mataczenia w sprawie, zwłaszcza do utraty lub zniekształcenia dowodów, oraz spowodować negatywne skutki w psychice podejrzanego (gdy oskarżenie okazałoby się bezpodstawne). Por. S. Łupiński, *Pozycja prawna podejrzanego...*, dz. cyt., s. 222.

56 Nr 43 *Vademecum*.

57 Kan. 484, 2°, kan. 1534 w związku z kan. 1561 KPK z 1983 roku w związku z art. 7 ust. 1 pkt 3 wytycznych Konferencji Episkopatu Polski.

58 K. Mazur, *Prawo podejrzanego i oskarżonego...*, dz. cyt., s. 114.

nie z granicami wskazanymi w kan. 1598 § 1 KPK z 1983 roku⁵⁹, oraz udostępnienie obrońcy akt dochodzenia wstępnego po uprzednim złożeniu przyrzeczenia o zachowaniu w tajemnicy informacji w nich zawartych (kan. 1598 § 1, kan. 1455 § 1 i 3 KPK z 1983 roku).

Kolejnym kluczowym uprawnieniem podejrzanego jest możliwość ustanowienia obrońcy z wyboru. Wprawdzie prawodawca kościelny przewiduje możliwość ustanowienia obrońcy – albo wybranego przez podejrzanego, albo wskazanego przez sędziego (kan. 1481 § 2 KPK z 1983 roku)⁶⁰ – jednak w trakcie dochodzenia wstępnego wyklucza się możliwość ustanowienia obrońcy z urzędu (nr 54 *Vademecum*). Biorąc pod uwagę obowiązujące w Kościele prawo do obrony i czynności przeprowadzane w trakcie dochodzenia wstępnego⁶¹, podejrzany winien mieć zapewnioną możliwość ustanowienia obrońcy z wyboru, a jeśli nie skorzystał z tego uprawnienia, to prowadzący dochodzenie winien wydać dekret o ustanowieniu obrońcy z urzędu⁶². Obecność obrońcy w tej fazie procesu pozwoli podejrzanemu zgłosić dowody przemawiające za brakiem jego winy (nr 111 *Vademecum*) oraz sprawnie przeprowadzić rozmowę z duchownym. Dzięki temu możliwe będzie podjęcie ostatecznej decyzji w sprawie (kan. 1718 KPK z 1983 roku)⁶³.

Prawodawca kościelny przewiduje możliwość nałożenia na duchownego środków zapobiegawczych, o których mowa w kan. 1722 KPK z 1983 roku. Prowadzący dochodzenie wstępne winien pouczyć podejrzanego, że środek zapobiegawczy nie jest karą (tę wymierza się dopiero na końcu procesu karnego), lecz aktem administracyjnym (nr 58 *Vademecum*). Nie ma on charakteru karnego, cofany

59 H. Stawniak, *Prawo do obrony...*, dz. cyt., s. 146; A. G. Miziński, *Prawo wiernych do obrony...*, dz. cyt., s. 89–90.

60 H. Stawniak, *Prawo do obrony...*, dz. cyt., s. 145.

61 K. Mazur, *Dochodzenie wstępne...*, dz. cyt., s. 134–135.

62 K. Mazur, *Prawo podejrzanego i oskarżonego...*, dz. cyt., s. 118.

63 K. Mazur, *Dochodzenie wstępne...*, dz. cyt., s. 138–139; K. Mazur, *Prawo podejrzanego i oskarżonego...*, dz. cyt., s. 112.

jest z chwilą ustania przyczyny jego nałożenia, traci moc z chwilą ewentualnego zakończenia postępowania karnego (nr 61 *Vademecum...* wer. 2.0) i może zostać zaskarżony poprzez wniesienie rekursu (kan. 1732–1739 KPK z 1983 roku).

4. Prawa i obowiązki duchownego w procesie karnym sądowym i administracyjnym

Po zgromadzeniu materiału dowodowego w sprawie prowadzący dochodzenie wstępne powinien sporządzić pisemną relację dotyczącą badanej sprawy⁶⁴. Akta dochodzenia wstępnego przekazywane są ordynariuszowi, który po zapoznaniu się ze sprawą winien wydać dekret o zamknięciu dochodzenia wstępnego i przekazaniu sprawy Dykasterii Nauki Wiary, dołączając akta dochodzenia wstępnego wraz z pisemną relacją prowadzącego dochodzenie i własnym *votum* (art. 17 § 1 *Vox estis lux mundi*). Dykasteria może umorzyć sprawę i dokonać archiwizacji, nałożyć środki dyscyplinarne w ramach nakazu karnego (nr 78 i 79 *Vademecum*), a także postanowić, że należy wszcząć jedną z procedur karnych (nr 85 *Vademecum*), w tym proces karny (sądowy lub administracyjny), wydalenie *ex officio* ze stanu duchownego (nr 85 *Vademecum*), bądź wskazać inne drogi pasterskiej troski⁶⁵.

4.1. Prawa i obowiązki duchownego w procesie karno-sądowym

Gdy ordynariusz otrzymuje od Dykasterii Nauki Wiary zadanie przeprowadzenia procesu karnego sądowego, przewodniczący sądu kolegiального wydaje dekret wzywający oskarżonego do osobistego

64 K. Mazur, *Dochodzenie wstępne...*, dz. cyt., s. 137.

65 K. Mazur, *Dochodzenie wstępne...*, dz. cyt., s. 138–139; K. Mazur, *Prawo podejrzanego i oskarżonego...*, dz. cyt., s. 112; S. Łupiński, *Pozycja prawna podejrzanego...*, dz. cyt., s. 219–220.

stawiennictwa w sądzie⁶⁶, jednocześnie przedstawia mu oskarżenie i dowody (kan. 1720, 1^o KPK z 1983 roku), doręczając akt oskarżenia (kan. 1508 § 2 KPK z 1983 roku) i udostępniając akta dochodzenia wstępnego (nr 101 *Vademecum*), w celu podjęcia obrony (nr 104 *Vademecum*). Dekret wezwania powinien zawierać także pouczenie dla oskarżonego o możliwości ustanowienia obrońcy z wyboru, a jeśli tego nie uczyni, należy ustanowić mu obrońcę z urzędu⁶⁷ oraz poinformować go o skutkach prawnych odmowy lub zaniechania osobistego stawiennictwa w sądzie⁶⁸.

Oskarżonemu przysługuje prawo do zgłoszenia dowodów, które wydają się pożyteczne do rozpoznania sprawy i są godziwe (kan. 1516 KPK z 1983 roku) oraz prawo do składania wniosków dowodowych (kan. 1527 § 1 KPK z 1983 roku). Duchowny nie ma obowiązku przyznania się do popełnienia przestępstwa (z uwagi na obowiązujące domniemanie niewinności⁶⁹), dlatego nie można od niego żądać złożenia przysięgi *de veritate dicenda* i w sprawach karnych nie stosuje się kan. 1531 § 1 i 1532 KPK z 1983 roku⁷⁰.

Po zgromadzeniu materiału dowodowego w sprawie przewodniczący składu orzekającego winien zezwolić oskarżonemu i jego obrońcy na przejrzanie akt w kancelarii sądu (kan. 1598 § 1 KPK z 1983 roku). Publikacja akt należy do istotnych czynności procesowych⁷¹, jest jednym z niezbędnych elementów uprawnienia do obrony⁷², stanowi realizację zasady prawdy obiektywnej w procesie i gwa-

66 Kan. 1507 § 1 i 1508 § 1 KPK z 1983 roku, nr 97 *Vademecum*. A. G. Miziński, *Prawo wiernych do obrony...*, dz. cyt., s. 82.

67 Kan. 1723 KPK z 1983 roku, kan. 1481 § 2 KPK z 1983 roku, nr 98 *Vademecum*, art. 20 § 7 SST.

68 Kan. 1510 KPK z 1983 roku, nr 99 i 100 *Vademecum*.

69 Kan. 1321 § 1 KPK z 1983 roku.

70 Kan. 1728 § 2 KPK z 1983 roku, nr 110 *Vademecum*. A. G. Miziński, *Strony w kano-nicznym procesie...*, dz. cyt., s. 135–136.

71 H. Stawniak, *Prawo do obrony...*, dz. cyt., s. 146; K. Mazur, *Prawo podejrzanego i oskarżonego...*, dz. cyt., s. 119.

72 A. G. Miziński, *Prawo wiernych do obrony...*, dz. cyt., s. 81.

rancji praw przysługujących stronom⁷³. Jej pominięcie skutkuje odmową prawa do obrony, a w konsekwencji – nieważnością nieusuwalną wyroku (kan. 1620, 7^o KPK z 1983 roku)⁷⁴.

Duchownemu i jego obrońcy, po zamknięciu postępowania dowodowego, przysługuje prawo do przedstawienia głosu obrończego (kan. 1601 KPK z 1983 roku, nr 109 *Vademecum*). Podczas dyskusji nad sprawą oskarżony ma zawsze prawo, by osobiście lub za pośrednictwem obrońcy zabierał głos jako ostatni (kan. 1725 KPK z 1983 roku). Prawodawca kościelny przewiduje możliwość dopuszczenia nowych dowodów w następstwie wniosków złożonych przez obronę, po spełnieniu warunków określonych w kan. 1600 KPK z 1983 roku (nr 108 *Vademecum*).

Wydając wyrok w sprawie, sąd winien podać stan faktyczny i prawny sprawy oraz pouczyć oskarżonego o formie i terminie jego zaskarżenia, jednocześnie wskazując właściwy sąd apelacyjny (kan. 1611 w związku z kan. 1614 KPK z 1983 roku)⁷⁵. Duchowny, który został pokrzywdzony wydanym orzeczeniem, ma prawo złożyć apelację w odpowiednim terminie⁷⁶ do sądu wyższej instancji⁷⁷. W procesie karno-sądowym nie jest wymagany podwójny zgodny wyrok, dlatego rozstrzygnięcie podjęte w ewentualnej drugiej instancji w formie wyroku (art. 18 n. 1 SST) lub niewniesienie apelacji w terminie (art. 18 n. 2 SST) oznacza, że sprawa została objęta powagą

73 A. G. Miziński, *Prawo wiernych do obrony...*, dz. cyt., s. 88–89.

74 K. Mazur, *Prawo podejrzanego i oskarżonego...*, dz. cyt., s. 119.

75 A. G. Miziński, *Prawo wiernych do obrony...*, dz. cyt., s. 91; H. Stawniak, *Prawo do obrony...*, dz. cyt., s. 146–147.

76 Termin do wniesienia apelacji wynosi 60 dni użytecznych, licząc od dnia publikacji wyroku pierwszej instancji (art. 16 § 2 SST) przy zachowaniu kan. 202 § 1 KPK z 1983 roku (nr 146 *Vademecum*). „Apelację należy wnieść do Najwyższego Trybunału Kongregacji, który, o ile nie został wyznaczony do tego zadania inny trybunał, osądza w drugiej instancji sprawy rozstrzygnięte w pierwszej instancji przez inne trybunały lub przez sam Najwyższy Trybunał Apostolski w innym składzie kolegiałym” (art. 16 § 3 SST).

77 Kan. 1628 w związku z kan. 1727 § 1 KPK z 1983 roku, art. 16 SST.

rzeczy osądzonych (nr 88 *Vademecum*). W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że nie jest to jedyny sposób podważenia wyroku. Obok niego mogą mieć miejsce: skarga o nieważność wyroku (kan. 1619–1627 KPK z 1983 roku), przywrócenie do stanu poprzedniego (kan. 1645–1648 KPK z 1983 roku) oraz prośba o ponowne rozpatrzenie sprawy (kan. 1644 KPK z 1983 roku)⁷⁸.

4.2. Prawa i obowiązki duchownego w procesie karno-administracyjnym

Gdy ordynariusz otrzymuje od Dykasterii Nauki Wiary zadanie przeprowadzenia pozasądowego procesu karnego, musi podjąć decyzję, czy będzie prowadził proces osobiście, czy powoła swojego delegata (nr 95 *Vademecum*). Prowadzący proces wydaje dekret wzywający oskarżonego do osobistego stawiennictwa w sądzie (nr 97 *Vademecum*), jednocześnie przedstawiając mu oskarżenie i dowody (kan. 1720, 1^o KPK z 1983 roku) oraz udostępniając akta dochodzenia wstępnego (nr 101 *Vademecum*) celem podjęcia obrony (nr 104 *Vademecum*). Dekret wezwania powinien zawierać także pouczenie dla oskarżonego o możliwości ustanowienia obrońcy z wyboru, a jeśli tego nie uczyni, to należy ustanowić mu obrońcę z urzędu⁷⁹ oraz poinformować go o skutkach prawnych odmowy lub zaniechania osobistego stawiennictwa w sądzie (kan. 1510 KPK z 1983 roku, nr 99 i 100 *Vademecum*).

Oskarżonemu przysługuje prawo do podjęcia obrony (kan. 1601 KPK z 1983 roku, nr 109 *Vademecum*), w tym zwłaszcza do: zgłoszenia dowodów, które wydają się pożyteczne do rozpoznania sprawy i są godziwe (kan. 1527 § 1 KPK z 1983 roku) oraz składania wniosków dowodowych (nr 108 i 111 *Vademecum*). Duchowny nie ma obowiązku przyznania się do popełnienia przestępstwa, dlatego nie można

78 A. G. Miziński, *Prawo wiernych do obrony...*, dz. cyt., s. 91.

79 Kan. 1723 KPK z 1983 roku, kan. 1481 § 2 KPK z 1983 roku, nr 98 *Vademecum*, art. 20 § 7 SST.

od niego żądać złożenia przysięgi *de veritate dicenda* (kan. 1728 § 2 KPK z 1983 roku, nr 110 *Vademecum*).

Gdy ordynariusz (lub jego delegat) uzna, że doszło do popełnienia przestępstwa, powinien wydać dekret zamykający proces (kan. 1720, 3° KPK z 1983 roku), w którym przedstawia uzasadnienie prawne i faktyczne rozstrzygnięcia⁸⁰. Oskarżony powinien zostać powiadomiony o treści dekretu (nr 127 *Vademecum*) oraz o przysługujących mu środkach zaskarżenia – prawie skierowania prośby o odwołanie lub poprawienie dekretu⁸¹. Autor dekretu w terminie 30 dni od otrzymania prośby może na nią odpowiedzieć poprzez: poprawienie dekretu, odrzucenie prośby lub nieudzielenie żadnej odpowiedzi (kan. 1735 KPK z 1983 roku, nr 152 *Vademecum*). Występując przeciwko poprawionemu dekretowi, jego odrzuceniu lub brakowi odpowiedzi ze strony autora, oskarżony ma prawo wnieść rekurs hierarchiczny, zgodnie z kan. 1737 KPK z 1983 roku (art. 23 § 2 SST, nr 153 i 154 *Vademecum*).

4.3. Prawa i obowiązki duchownego w kanonicznym procesie karnym

Prawodawca kościelny wprowadził regulacje prawne przyznające oskarżonemu określone uprawnienia procesowe w trakcie całego kanonicznego procesu karnego. Na każdym stopniu i w każdej fazie procesu karno-sądowego oraz karno-administracyjnego sędzieja ma obowiązek wydać wyrok uniewinniający, jeżeli oczywiste jest, że przestępstwo nie zostało przez oskarżonego popełnione (kan. 1726 KPK z 1983 roku).

W trakcie procesu rzecznik sprawiedliwości ma prawo cofnąć akt oskarżenia z nakazu ordynariusza lub za jego zgodą (kan. 1724 § 1 KPK z 1983 roku), a skutkiem tego jest umorzenie postępowania. Aby ta czynność procesowa osiągnęła swój cel, konieczna jest uprzednia

⁸⁰ Nr 124 *Vademecum*.

⁸¹ Kan. 1734 § 1 i 2 KPK z 1983 roku, nr 151 *Vademecum*, art. 23 § 1 SST.

zgoda oskarżonego (kan. 1724 § 2 KPK z 1983 roku). Jeśli oskarżony uzna oskarżenie za bezzasadne i dysponuje dowodami przemawiającymi za jego niewinnością, w trakcie procesu będzie dążył do oczyszczenia się z zarzutów i uzyskania wyroku uniewinniającego, który będzie dla niego bardziej korzystny niż umorzenie postępowania⁸².

Zakończenie

Prowadzone powyżej rozważania pozwalają stwierdzić, że prawodawca kościelny respektuje i chroni prawo do obrony w kanonicznym procesie karnym. Prawo to zostało zagwarantowane w kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku oraz w ustawach pozakodeksowych, a jego korzenie tkwią w fundamentalnym prawie człowieka, jakim jest godność osoby ludzkiej. Niewłaściwe stosowanie prawa do obrony może prowadzić do wielu nadużyć, w szczególności utrudniać podejrzanemu lub oskarżonemu korzystanie z tego uprawnienia, a w konsekwencji – skutkować nieważnością nieusuwalną wyroku (kan. 1620, 7° KPK z 1983 roku).

Prawo wiernych chrześcijan (*Christifideles*) do obrony swoich praw w Kościele (kan. 221 § 1 KPK z 1983 roku) przekłada się na szczegółowo określone obowiązki oraz uprawnienia duchownego w trakcie dochodzenia wstępnego i w kolejnych fazach kanonicznego procesu karnego. Właściwe stosowanie prawa jest istotnym obowiązkiem nie tylko prowadzącego dochodzenie wstępne i proces, lecz także pozostałych pracowników sądu kościelnego.

Zarówno podejrzanym, jak i oskarżonym powinni znać przysługujące im uprawnienia oraz obowiązki, aby mogli skutecznie podjąć obronę w kanonicznym procesie karnym. Jeżeli z własnej, świadomej decyzji nie korzystają z dostępnych środków obrony i przyjmują bierną postawę w procesie, nie mogą później podnosić zarzutu naruszenia ich prawa do obrony, powołując się na kan. 1620, 7° KPK z 1983 roku.

82 A. G. Miziński, *Strony w kanonicznym procesie...*, dz. cyt., s. 134–135; K. Mazur, *Prawo podejrzanego i oskarżonego...*, dz. cyt., s. 120.

Literatura przedmiotu

- López Segovia C., *El derecho a la defensa en el proceso penal administrativo*, „Anuario de Derecho Canónico: Revista de la Facultad de Derecho Canónico integrada en la UCV” 3 (2014), s. 73–148.
- Łupiński S., *Pozycja prawna podejrzanego podczas dochodzenia wstępnego*, „Studia Teologiczne” 11 (1993), s. 209–225.
- Mazur K., *Dochodzenie wstępne w sprawie duchownych podejrzanych o popełnienie przestępstwa przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu z nieletnim*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 31 (2021) nr 34, s. 123–142, <https://doi.org/10.32077/skp.2021.34.1-8>.
- Mazur K., *Prawo podejrzanego i oskarżonego do obrony w sprawach o wykorzystanie seksualne małoletniego lub osoby używającej rozumu w ograniczonym zakresie*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 32 (2022) nr 35, s. 105–125, <https://doi.org/10.32084/bskp.4422>.
- Miziński A. G., *Ochrona praw oskarżonego w Kościele, w szczególności w kanonicznym procesie karno-sądowym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 17 (2007) nr 1, s. 141–165.
- Miziński A. G., *Prawo wiernych do obrony w procesie kanonicznym*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2 (2009), s. 76–93.
- Miziński, A. G., *Strony w kanonicznym procesie karno-sądowym według aktualnych przepisów kościoła łacińskiego*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 3 (2010), s. 123–142.
- Romanko A., *Prawo do obrony w kanonicznym procesie karno-administracyjnym. Zarys problematyki*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 11 (2018) nr 2, s. 363–373.
- Sánchez R. R., *La investigación previa al proceso penal canónico y la defensa del acusado*, „Revista Española de Derecho Canónico” 74 (2017) nr 182, s. 217–236.
- Stawniak H., *Prawo do obrony w procesie kanonicznym (refleksje na kanwie przemówienia Jana Pawła II do Roty Rzymskiej w dniu 26.01.1989 roku)*, „Prawo Kanoniczne” 33 (1990), nr 1–2, s. 141–152.

Abstrakt

Prawa i obowiązki duchownego w kanonicznym postępowaniu karnym

Rozdział Karoliny Mazur przedstawia w syntetycznej formie status procesowy duchownego w kanonicznym postępowaniu karnym, ukazując jego prawa i obowiązki na tle obowiązujących regulacji kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku oraz kodeksu Jana Pawła II z 1983 roku. Autorka przypomina, że proces karny w Kościele obejmuje dochodzenie wstępne (kan. 1717–1719 KPK z 1983 roku) oraz zasadnicze postępowanie w trybie karno-administracyjnym i karno-sądowym (kan. 1720–1728), przy czym w sprawach nieuregulowanych następuje odesłanie do odpowiedniego stosowania przepisów o procesie w ogólności i zwyczajnym procesie spornym, z uwzględnieniem szczególnych norm dotyczących dobra publicznego (kan. 1728 § 1). Wskazuje, że w fazie dochodzenia wstępnego duchowny posiada status podejrzanego, natomiast od wniesienia aktu oskarżenia do prawomocnego rozstrzygnięcia – status oskarżonego, co wiąże się z określonym katalogiem uprawnień, w szczególności prawem do obrony, oraz obowiązków wynikających z wagi zarzucanych czynów, zwłaszcza przestępstw przeciwko obyczajom, w tym nadużyć seksualnych wobec małoletnich, zaliczanych do najcięższych przestępstw w prawie kanonicznym.

Słowa kluczowe: duchowny, kanoniczny proces karny, dochodzenie wstępne, prawa oskarżonego, nadużycia seksualne

Abstract

Rights and obligations of a cleric in canonical penal proceedings

Karolina Mazur's chapter provides a concise overview of the procedural status of a cleric in canonical penal proceedings, outlining his rights and obligations in the light of the 1917 Code of Canon Law and the 1983 Code of Canon Law. The author recalls that the Church's penal process comprises the preliminary investigation (canons 1717–1719 CIC of 1983) and the main proceedings in either an administrative or judicial form (canons 1720–1728), while in matters not expressly regulated the legislator refers to the appropriate application of general procedural norms and the ordinary contentious process, together with special provisions for cases involving the public good (canon 1728 § 1). She notes that during the preliminary investigation the cleric has the status of a suspect, whereas from the filing of the act of accusation until the final decision he is deemed an accused person, a status that entails a specific set of rights, in particular the right to defence, and duties from the gravity of the alleged acts, especially offences against morals, including sexual abuse of minors, which are classified as the most serious crimes in canon law.

Keywords: cleric, canonical penal process, preliminary investigation, rights of the accused, sexual abuse

DR KAROLINA MAZUR – adiunkt w Katedrze Kanonicznego Prawa Procesowego Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Prawnik, doktor nauk teologicznych w zakresie prawa kanonicznego (2019) oraz doktor prawa kanonicznego (2020). Zainteresowania naukowe: kościelne prawo publiczne i konkordatowe, nadużycia seksualne wobec małoletnich, prawo procesowe, obowiązki i prawa wiernych, dobra doczesne Kościoła.